

Victima, persoana vătămată și partea civilă în procesul penal

The Victim, the Injured Person and the Civil Party in Criminal Proceedings

Conf. univ. dr. **Flaviu Ciopec****
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

The present study assumes the role of an introductory study in the sense that it is recommended to be consulted before addressing the status of the victim, the injured person and the civil party in criminal proceedings. The recommendation is based on the importance of distinguishing the role that these three procedural subjects play in the process. Misinterpreting these terms or an inaccuracy of their semantic scope generates inconsistent interpretations with the very reasons of the model of criminal proceedings incorporated in the new legislation. Combining several legislative sources, the study aims to achieve a typology of procedural sequences that lead to the qualification of a person's status as a victim, then as an injured person and alternatively as a civil party. It is the author's belief that only by removing unnecessary residues of meaning it is possible to strengthen the effective functioning of the general procedural framework.

Keywords: criminal proceedings; victim; injured person; civil party; meanings.

Rezumat

Studiul de față își asumă rolul unui studiu introductiv în sensul că se recomandă a fi consultat înainte de abordarea statutului victimei, al persoanei vătămate și al părții civile în procesul penal. Recomandarea se bazează pe importanța delimitării rolului pe care cei trei subiecți procesuali îl joacă în proces. O lipsă de proprietate a termenilor sau o imprecizie în sfera semantică a acestora generează interpretări neconforme cu rațiunile fondatoare ale modelului de proces penal încorporat în noua legislație. Combinând mai multe surse legislative, studiul își propune să realizeze o tipologie a secvențelor procesuale ce conduc la calificarea statutului unei persoane ca fiind victimă, apoi persoană vătămată și alternativ ca parte civilă. Este convingerea autorului că numai degajând reziduurile de sens inutile este posibilă consolidarea funcționării efective a cadrului procesual general.

Cuvinte-cheie: proces penal; victimă; persoană vătămată; parte civilă; delimitări semantice.

Introducere

O dezbatere având ca obiect statutul victimei, al persoanei vătămate și al părții civile în procesul penal poate părea lipsită de interes, întrucât caracterul de noutate al unei asemenea analize apare ca fiind discutabil. Autorul prezentului studiu este conștient de acest aparent handicap. Cu toate acestea, demersul se impune a fi realizat în special din rațiuni de delimitare a sferei semantice a acestor noțiuni, întrucât, datorită unor dispoziții legale lipsite de precizie, există un risc iminent de confuzie. Codul actual de procedură penală, deși s-a menținut în tradiția¹ română îndelungată a reglementării accesului victimei

* flaviu.ciopec@e-uvt.ro.

¹ Pentru Codul de procedură penală de la 1864 a se vedea:

Art. 1. - Veri ce infracțiune a legii penalei dă naștere la o acțiune publică, și pote produce și o acțiune privată.

în procesul penal, nu aduce lămuriri clare în materie. Am făcut mențiune în cadrul referințelor din subsol doar la codurile de procedură penală istorice, în cazul cărora, din cauza depărtării în timp, existența unei filiații cu actuala reglementare este mai greu de făcut. Nu am pregătit o trimitere formală și la Codul de procedură penală din 1969, întrucât acesta este mult mai bine cunoscut, iar reglementarea în vigoare este, în privința materiei în discuție, o continuare a acestuia.

Codul de procedură penală (în continuare C. pr. pen.) își definește în principiu termenii. Astfel, art. 29 stipulează că participanții în procesul penal sunt: organele judiciare, avocatul, părțile, subiecții procesuali principali, precum și alți subiecți procesuali. Din acest text rezultă că exceptând pe profesioniști (organele judiciare și avocații) orice participant în procesul penal poate avea calitatea de parte, de subiect procesual principal sau de subiect procesual simplu.

În continuare, aflăm că părțile sunt subiecții procesuali care exercită sau împotriva cărora se exercită o acțiune judiciară [art. 31 alin. (1) C. pr. pen.]. În consecință, calitatea de parte este intim legată de exercițiul unei acțiuni, fie pe latură activă, fie pe latură pasivă. Devine astfel explicabil de ce părțile în procesul penal sunt, în expresia art. 31 alin. (2) C. pr. pen., inculpatul (împotriva căruia se exercită acțiunea penală²), partea civilă (exercită acțiunea civilă³) și partea responsabilă civilmente (împotriva căreia se exercită acțiunea civilă⁴).

Din art. 33 alin. (1) C. pr. pen. rezultă că persoana vătămată este subiect procesual principal, categorie procesuală intermediară, similară ca statut cu cel al părților, dar diferită totuși. Această categorie este inovația codului de procedură penală ce a urmărit să conserve puritatea definiției noțiunii de parte, respectiv de persoană care exercită sau împotriva căreia se exercită o acțiune judiciară. Persoana vătămată nu exercită acțiunea penală, întrucât singurul titular al acesteia este procurorul [art. 7 alin. (1) C. pr. pen.]. Acțiunea penală directă ce conferea persoanei vătămate calitatea de parte ce exercita acțiunea penală direct la instanța de judecată (art. 279 C. pr. pen. 1969⁵) a fost abrogată în anul

---

Art. 3. - Acțiunea privată are de obiectu repararea daunelor cauzate prin vre-o infracțiune a legii penale; ea este a celor cari au suferitu acele daune.

Art. 4. - Acțiunea pentru reparare de daune, cauzate prin vre-o infracțiune a legii penale, se pote urmări de cei cari au suferitu acele daune sau de reprezentatorii lor.

Art. 12. - Acțiunea publică se stinge prin moartea prevenitului; acțiunea privată se pote esercita în contra prevenitului, și în contra represintanților sei.

De asemenea, Codul de procedură penală de la 1936 prevedea:

Art. 1. - Orice infracțiune dă naștere la o acțiune penală și poate da loc totdeodată la o acțiune civilă.

Art. 6. - Acțiunea civilă are de obiect repararea daunelor materiale sau morale cauzate prin infracțiune, precum și restituirea lucrurilor. Ea aparține părții vătămate sau acelora care, conform codului civil, au dreptul a o reprezenta[...].

Art. 10. - Acțiunea civilă se exercită contra inculpatului și complicilor săi, care sunt obligați solidar la repararea prejudiciului cauzat, precum și contra persoanelor civilmente responsabile. [...] În caz de moarte a infractorului sau a celui răspunzător civilmente, acțiunea civilă se poate exercita sau continua contra reprezentanților lor legali.

Art. 73. - Calitatea de parte civilă în procesul penal, o pot avea persoanele prevăzute de art. 6 care au exercițiul acestei acțiuni și numai dacă declara în mod formal că se constituie parte civilă sau dacă, în lipsa de asemenea declarare, au făcut cerere de despăgubiri [...].

Art. 76. - Asociațiunile legal constituite pentru protegierea unor interese ale membrilor lor, se pot constitui parte civilă prin reprezentanții legali în cazurile când infracțiunea ar aduce atingere acelor interese.

Art. 150. - Partea vătămată care a renunțat la orice fel de despăgubiri civile și pe orice cale, poate fi audiată ca martor.

² Art. 82 C. pr. pen. – Persoana împotriva căreia s-a pus în mișcare acțiunea penală devine parte în procesul penal și se numește inculpat.

³ Art. 84 alin. (1) C. pr. pen. – Persoana vătămată care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal este parte în procesul penal și se numește parte civilă.

⁴ Art. 86 C. pr. pen. – Persoana care, potrivit legii civile, are obligația legală sau convențională de a repara în întregime sau în parte, singură sau în solidar, prejudiciul cauzat prin infracțiune și care este chemată să răspundă în proces este parte în procesul penal și se numește parte responsabilă civilmente.

⁵ Art. 279 alin. (1) și (2)(a) C. pr. pen. 1969 – Punerea în mișcare a acțiunii penale se face numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede că este necesară astfel de plângere. Plângerea prealabilă se adresează:

a) instanței de judecată, în cazul infracțiunilor prevăzute de Codul penal în art. 180 (loviri și alte violențe), 184 alin. (1) (vătămarea corporală din culpă), 193 (amenințarea), 205 (insulta), 206 (calomnia), 210 (furtul între rude sau soți), 213 (abuzul de încredere) și 220 (tulburarea de posesie), dacă făptuitorul este cunoscut. Când făptuitorul este necunoscut, persoana

2006⁶, astfel că, actualmente, acțiunea penală aparține în exclusivitate Ministerului Public. Mai mult, persoana vătămată nu exercită nici acțiunea civilă, întrucât aceasta este atributul părții civile. În consecință, persoana vătămată nu poate fi parte. Însă, întrucât aceasta are rolul de subiect pasiv al infracțiunii, trebuia să i se confere un statut procesual superior unui simplu participant și să se bucure de o protecție similară unei părți. Pentru realizarea acestor obiective s-a creat noțiunea de subiect procesual principal, adică un participant care deși nu e parte, are totuși rol principal în proces.

În fine, raportat la dispozițiile art. 34 C. pr. pen., toți ceilalți participanți la proces sunt subiecți procesuali simpli sau secundari: martorul, expertul, interpretul, agentul procedural, organele speciale de constatare, precum și orice alte persoane sau organe prevăzute de lege având anumite drepturi, obligații sau atribuții în procedurile judiciare penale.

Se observă faptul că victima nu apare în această enumerare, deși codul de procedură penală se referă la aceasta în mai multe situații – art. 113 alin. (2), art. 145 alin. (4), art. 146¹ alin. (5) sau art. 147 alin. (4) C. pr. pen. În toate aceste cazuri este vorba de necesitatea de protecție a victimei derivând fie din includerea acesteia în categoria persoanelor vulnerabile⁷, fie din necesitatea de a evita punerea ei în pericol⁸. Este deci cert că victima are anumite drepturi în procesul penal și prin urmare este subiect procesual. În acest punct se impune a delimita noțiunea de victimă în raport de cea de persoană vătămată. Delimitarea este necesară, cât timp ambele ipostaze au relevanță în procedurile judiciare penale.

Dihotomia victimă – persoană vătămată

Noțiunea de victimă nu este definită de codul de procedură penală. *Prima facie*, această omisiune este rațională, cât timp victima nu pare a fi un actor al procedurilor penale, ci un subiect ce ține de raportul juridic penal. Însă, așa cum am văzut, legea de procedură recunoaște indirect victima ca participant, astfel încât o explicație este necesară.

Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor⁹ oferă o definiție noțiunii de victimă. Astfel, victimă a infracțiunilor este persoana fizică ce a suferit un prejudiciu, de orice natură, inclusiv o vătămare a integrității sale fizice, mintale sau emoționale sau un prejudiciu economic, cauzate în mod direct de o infracțiune, precum și membrii familiei¹⁰ unei persoane decedate ca urmare a unei infracțiuni și care au suferit prejudicii în urma decesului persoanei respective [art. 3⁴ lit. a)].

Câteva observații rezultă din această definiție:

---

vătămată se poate adresa organului de cercetare penală pentru identificarea lui. Aceste prevederi se aplică și în cazul infracțiunilor prevăzute în art. 193, 205 și 206 din Codul penal, săvârșite prin presă sau orice mijloace de comunicare în masă.

⁶ Legea nr. 356/2006 privind modificarea și completarea Codului de procedură penală, precum, și pentru modificarea altor legi, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 677 din 7 august 2006 (art. I pct. 140).

⁷ Art. 113 alin. (2) C. pr. pen. – Sunt prezumate vulnerabile victimele copii, victimele care sunt în relație de dependență față de autorul infracțiunii, victimele terorismului, ale criminalității organizate, ale traficului de persoane, ale violenței în cadrul relațiilor apropiate, ale violenței sexuale sau ale exploatării, victimele infracțiunilor săvârșite din ură și victimele afectate de o infracțiune din cauza prejudeciilor sau din motive de discriminare care ar putea avea legătură în special cu caracteristicile lor personale, victimele cu dizabilități, precum și victimele care au suferit un prejudiciu considerabil ca urmare a gravității infracțiunii.

⁸ **Art. 145 alin. (4)** C. pr. pen. – Procurorul poate să amâne motivat efectuarea informării sau a prezentării suporturilor pe care sunt stocate activitățile de supraveghere tehnică ori a proceselor- verbale de redare, dacă aceasta ar putea conduce la: [...] **b)** punerea în pericol a siguranței victimei, a martorilor sau a membrilor familiilor acestora. Aceeași rațiune există și în cazurile de la art. 146¹ alin. (5) și art. 147 alin. (4) C. pr. pen.

⁹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 505 din 4 iunie 2004.

¹⁰ Prin membru de familie se înțelege soțul/soția, persoana care conviețuiește cu victima, și care se gospodărește împreună cu aceasta de o manieră stabilă și continuă, rudele în linie directă, până la gradul II inclusiv, frații și surorile, precum și persoanele aflate în întreținerea victimei (art. 3⁴ lit. b din Legea nr. 211/2004).

(i) Legea specială se referă doar la persoanele fizice. Aceasta nu înseamnă că noțiunea de victimă nu ar putea include și persoanele juridice¹¹, dar aplicarea legii („unele măsuri”) este dedicată și limitată exclusiv la persoanele fizice.

(ii) Definiția din legea specială seamănă foarte mult cu definiția persoanei vătămate, subiect procesual principal în procedurile penale. Astfel, conform art. 79 C. pr. pen., persoana care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală prin fapta penală se numește persoană vătămată. Abordarea codului pare mai largă, întrucât se referă la orice persoană, nu doar la persoanele fizice, precum legea specială, dar este în realitate mai puțin precisă în raport cu legea specială care include și membrii familiei persoanei fizice în noțiunea de victimă. Această opțiune de a extinde noțiunea de victimă are legătură cu faptul că ea este conturată în principal în raport de existența unui prejudiciu și doar în subsidiar în raport de o existența unei vătămări. Or, în mod cert, membrii familiei unei persoane decedate ca urmare a unei infracțiuni au suferit prejudicii în urma decesului, astfel încât pe bună dreptate sunt victime. În acest sens sunt și art. 1390¹² și art. 1392¹³ cod civ. ce fac vorbire de prejudiciul material, dar și art. 1391 cod civ. ce se referă la prejudiciul nepatrimonial¹⁴. Dintr-o altă perspectivă este evident că existența unui prejudiciu este condiționată de o vătămare. Există o corespondență între cele două texte legale în sensul că vătămarea integrității fizice este echivalentă cu expresia vătămare fizică, vătămarea integrității mintale sau emoționale corespunde vătămării morale, iar existența unui prejudiciu economic poate fi subsumat noțiunii de vătămare materială.

(iii) Legea specială se referă la prejudiciu / vătămare ce provin din infracțiune, în timp ce codul de procedură penală trimite la fapta penală. În realitate, niciuna dintre formulări nu este prea fericită. Noțiunea de infracțiune este una foarte complexă și include ca trăsături esențiale comiterea unei fapte prevăzute de legea penală, existența vinovăției, caracterul nejustificat și imputabil persoanei care a săvârșit-o [art. 15 alin. (1) C. pen.]. Este nerezonabil să se pretindă că imediat după comiterea faptei este întrunit și caracterul legal de infracțiune. În speță, noțiunea de infracțiune este folosită în sens criminologic, iar nu strict penal. Pe de altă parte, expresia „faptă penală” nu există ca atare în vocabularul penal. Codul putea folosi fie noțiunea de faptă prevăzută de legea penală (tipicitatea formală obiectivă), fie pe cea de faptă care face obiectul acțiunii penale cu trimitere la art. 19 alin. (1) C. pr. pen.

(iv) Legea specială condiționează calitatea de victimă de o legătură de cauzalitate directă între infracțiunea (fapta prevăzută de legea penală) și prejudiciu / vătămare. Aceeași condiție nu transpare la fel de clar din textul codului de procedură penală ce vorbește doar de o vătămare prin fapta penală. În explicitarea relației de cauzalitate, Codul civil anterior exprima foarte plastic această idee în art. 1086, conform căruia „chiar în cazul când neexecutarea obligației rezultă din dolul debitorului, daunele-interese nu trebuie să cuprindă decât aceea ce este o consecință directă și necesară a neexecutării obligației”. Actualmente, art. 1.385 alin. (1) dispune că prejudiciul se repară integral, dacă prin lege nu se prevede altfel. Despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, câștigul pe care în condiții obișnuite el ar fi putut să îl realizeze și de care a fost lipsit, precum și cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului. Dacă fapta ilicită a determinat și pierderea șansei de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă, reparația va fi proporțională cu probabilitatea obținerii avantajului ori, după caz, a evitării pagubei, ținând cont de împrejurări și de situația concretă a victimei. Se vor putea acorda despăgubiri și pentru un prejudiciu viitor dacă producerea lui este neîndoielnică.

---

¹¹ M. Roibu, *Drepturile persoanei vătămate în Noul Cod de procedură penală*, Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Drept, nr. 2/2014, p. 84.

¹² Art. 1.390 alin. (1) și (2) C. civ. – Despăgubirea pentru prejudiciile cauzate prin decesul unei persoane se cuvine numai celor îndreptățiți, potrivit legii, la întreținere din partea celui decedat. Cu toate acestea, instanța, ținând seama de împrejurări, poate acorda despăgubire și celui căruia victima, fără a fi obligată de lege, îi presta întreținere în mod curent.

¹³ Art. 1.392 C. civ. – Cel care a făcut cheltuieli pentru îngrijirea sănătății victimei sau, în caz de deces al acesteia, pentru înmormântare are dreptul la înapoierea lor de la cel care răspunde pentru fapta ce a prilejuit aceste cheltuieli.

¹⁴ Art. 1391 alin. (2) C. civ. – Instanța judecătorească va putea, de asemenea, să acorde despăgubiri ascendenților, descendenților, fraților, surorilor și soțului, pentru durerea încercată prin moartea victimei, precum și oricărei alte persoane care, la rândul ei, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu.

Dincolo de aparentele distincții, în realitate cele două definiții se suprapun suficient de mult pentru a nu fi posibilă o delimitare clară între victimă și persoana vătămată. Din textul reglementărilor rezultă că cele două noțiuni sunt interșanjabile, observație ce nu poate fi acceptată cât timp, în mod tradițional, „victimă” era o noțiune utilizată în criminologie și drept penal, iar „persoana vătămată” în procedurile penale.

În concret, elementul de diferențiere nu poate veni decât din observarea modului în care raportul de drept penal se transformă în raport de drept procesual penal. Astfel, art. 81 alin. (2) C. pr. pen. introduce o nuanță și dispune că persoana care a suferit o vătămare fizică, materială sau morală printr-o faptă penală pentru care acțiunea penală se pune în mișcare din oficiu și care nu dorește să participe la procesul penal trebuie să înștiințeze despre aceasta organul judiciar, care, dacă apreciază necesar, o va putea audia în calitate de martor. Acum apare clar faptul că schimbarea statului de la victimă la persoană vătămată este condiționată de participarea la procesul penal. Cum victima încorporează în persoana sa toate condițiile substanțiale să poată fi denumită persoană vătămată, întrucât, așa cum am văzut, definițiile celor două noțiuni se suprapun în cea mai mare parte, nu este necesară o manifestare expresă de voință. Calitatea de persoană vătămată se dobândește *ope legis* odată cu începerea urmăririi penale¹⁵. În consecință, persoana vătămată participă în procesul penal în temeiul legii, fără a fi nevoie de vreo manifestare de voință în acest sens, fiind însă posibil să-și manifeste voința în sens contrar (de a nu participa în proces)¹⁶. În acest sens sunt și dispozițiile Legii nr. 211/2004 ce vorbesc despre serviciile de sprijin și protecție acordate victimelor infracțiunilor și care pot avea ca obiect furnizarea de informații și consiliere cu privire la rolul victimei în cadrul procedurilor penale, inclusiv pregătirea pentru *participarea la proces* [art. 7 alin. (4) lit. f)].

Așa s-ar explica de exemplu faptul că în actualul cod nu se mai prevede o limită de timp până la care persoana vătămată să decidă dacă participă în proces (cum exista sub regimul codului anterior în privința constituirii persoanei vătămate ca parte vătămată). Eventual s-ar putea reglementa un termen până la care victima să declare că nu dorește participarea în proces.

Persoana vătămată poate să-și manifeste intenția de a nu participa la proces după momentul începerii urmăririi penale, în scris sau oral, cel mai adesea cu ocazia audierii, situație în care ea pierde statutul de persoană vătămată¹⁷ și poate fi eventual audiată ca martor. Se impune să precizăm și faptul că persoana vătămată ar trebui să păstreze oricând dreptul de a reveni asupra declarației inițiale, fie cu ocazia unei reaudieri, fie separat printr-un înscris depus la organul de urmărire penală. Acest drept de opțiune considerăm că rămâne actual cât timp victima nu a fost audiată ca martor¹⁸. După acest moment, calitatea de martor ar trebui să prevaleze. Cu ocazia citării ca martor, victima ce a declarat inițial, în condițiile art. 111 alin. (9) C. pr. pen. (analizat *infra*), că nu participă la proces, poate să arate că dorește să devină persoană vătămată, iar audierea să se facă în această calitate.

Dacă victima este cea care depune plângerea, în cuprinsul acesteia se poate indica faptul că dorește să participe la procesul penal. Din definiția legală a plângerii [art. 289 alin. (1) C. pr. pen.] credem că nu se poate deduce implicit această participare, întrucât plângerea reprezintă doar încunoștințarea referitoare la o vătămare ce i s-a cauzat prin infracțiune. Este nevoie, deci, de începerea urmăririi penale pentru a putea participa la procesul penal.

În legătură cu acest aspect, trebuie avut în vedere și dispozițiile art. 111 alin. (9)-(10) C. pr. pen. ce dispun că audierea persoanei vătămate de către organul judiciar care a înregistrat o plângere cu privire la săvârșirea unei infracțiuni se desfășoară de îndată, iar, dacă acest lucru nu este posibil, se va realiza ulterior depunerii plângerii, fără întârzieri nejustificate. În ambele cazuri, declarația dată de persoana vătămată constituie mijloc de probă chiar dacă a fost administrată înainte de începerea urmăririi penale. În opinia noastră, textele citate se referă în mod eronat la persoana vătămată, în loc de victimă.

---

¹⁵ M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. a 6-a, Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 87.

¹⁶ M.-D. Bălan, *Persoana vătămată și partea vătămată*, în „Caiete de drept penal” nr. 1/2016, p. 101.

¹⁷ În sens contrar Gh. Mateuț, *Procedură penală. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 287.

¹⁸ Cf. art. 115 alin. (1) C. pr. pen. – Orice persoană poate fi citată și audiată în calitate de martor, cu excepția părților și a subiecților procesuali principali.

Pe de o parte, este prematur de a vorbi de calitatea de subiect procesual principal cât timp nu există proces penal și nu se cunoaște dacă acesta va fi declanșat. Cert este că la audierea victimei ce trebuie să aibă loc imediat după depunerea plângerii, aceasta poate declara că dorește să participe la procesul penal, caz în care, dacă se începe urmărirea penală, declarația va fi valorificată ca aparținând unei persoane vătămate. Dacă, dimpotrivă, victima deși depune plângere, arată că nu dorește să participe la proces, după declanșarea acestuia, declarația victimei poate avea valoarea unei declarații testimoniale.

Pe de altă parte, audierea persoanei vătămate înainte de începerea urmăririi penale este aptă să înfrângă principiul egalității de arme¹⁹ din perspectiva imposibilității participării avocatului suspectului sau inculpatului la această procedură. Cât timp acest act nu este unul de urmărire penală, fiind plasat anterior începerii acesteia, accesul apărării este în mod evident îngrădit. S-ar putea replica faptul că audierea persoanei vătămate după începerea urmăririi penale *in rem*, dar fără continuarea investigației penale față de o persoană (suspect) ridică același timp de probe pentru apărare. Cu toate acestea reaudierea persoanei vătămate este principial posibilă astfel încât drepturile apărării să fie respectate [art. 113 alin. (4) C. pr. pen.]. Nu același lucru s-ar putea spune despre reaudierea victimei, în condițiile în care o asemenea procedură nu este prevăzută de lege.

În procedura de cameră preliminară, înștiințarea despre neparticiparea la proces se poate efectua până la termenul pe care îl stabilește judecătorul pentru soluționarea cererilor și excepțiilor, iar în fața instanței de judecată, cel mai târziu până la începerea cercetării judecătorești²⁰.

Relevanța distincției dintre statutul victimei și al persoanei vătămate se decantează din perspectiva drepturilor acestora.

Persoana vătămată are următoarele drepturi, prevăzute de art. 81 C. pr. pen.:

- a) dreptul de a fi informată cu privire la drepturile sale;
- b) dreptul de a propune administrarea de probe de către organele judiciare, de a ridica excepții și de a pune concluzii;
- c) dreptul de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale a cauzei;
- d) dreptul de a fi informată, într-un termen rezonabil, cu privire la stadiul urmăririi penale, la cererea sa expresă, cu condiția de a indica o adresă pe teritoriul României, o adresă de poștă electronică sau mesagerie electronică, la care aceste informații să îi fie comunicate;
- e) dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii;
- f) dreptul de a fi ascultată;
- g) dreptul de a adresa întrebări inculpatului, martorilor și experților;
- h) dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română.
- i) dreptul de a i se comunica traducerea într-o limbă pe care o înțelege a oricărei soluții de netrimitere în judecată, atunci când nu înțelege limba română;
- j) dreptul de a fi asistată de avocat sau reprezentată;
- k) dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege;
- l) alte drepturi prevăzute de lege.

Catalogul de drepturi este impresionant pe măsura statutului de subiect procesual principal recunoscut victimei.

Victima la rândul ei beneficiază de protecția juridică conferită de Legea nr. 211/2004, ce presupune mai multe etape (art. 3²) :

- a) identificarea: constatarea calității de victimă a infracțiunilor, în sensul legii speciale;
- b) referirea – îndrumarea victimei către Serviciul pentru Sprijinirea Victimelor Infracțiunilor, respectiv compartimentele și furnizorii specializați de servicii sociale;
- c) informarea inițială - aducerea la cunoștința victimei a informațiilor generale privind drepturile pe care le are și serviciile de care poate beneficia;

---

¹⁹ M. Mareș, *Drepturile persoanei vătămate în cadrul procesului penal*, în „Caiete de drept penal” nr. 1/2016, p. 27.

²⁰ Gh. Mateuț, *op. cit.*, p. 282.

d) evaluarea situației victimei de către Serviciul pentru Sprijinirea Victimelor Infracțiunilor, respectiv compartimentele și furnizorii specializați de servicii sociale pentru a se determina care sunt măsurile de sprijin și protecție de care aceasta poate beneficia;

e) acordarea serviciilor de sprijin și protecție;

f) monitorizarea și evaluarea serviciilor de sprijin și protecție.

Toate etapele de mai sus se concretizează în veritabile drepturi ale victimei, fiind relevant de a vorbi de:

- Dreptul de a fi recunoscută ca victimă din momentul identificării. Identificarea presupune procesul de constatare a faptului că o persoană se declară / este constatată ca victimă a unei infracțiuni;

- Dreptul victimei de a fi informată. Acest drept se referă la:

a) tipul de sprijin pe care îl poate primi și din partea cui, inclusiv, în cazul în care este relevant, accesul la asistența medicală, orice tip de asistență specializată, inclusiv asistența psihologică și cazare alternativă;

b) organul de urmărire penală la care poate face plângere;

c) dreptul la asistență juridică și instituția unde se poate adresa pentru exercitarea acestui drept;

d) condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite;

e) drepturile procesuale ale persoanei vătămate și ale părții civile;

f) condițiile și procedura pentru a beneficia de dispozițiile art. 113 C. pr. pen., precum și de dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor;

g) condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat;

h) dreptul de a fi informate, în cazul în care inculpatul va fi privat de libertate, respectiv condamnat la o pedeapsă privativă de libertate, cu privire la punerea acestuia în libertate în orice mod, conform art. 404 C. pr. pen.;

i) dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege;

j) autoritatea judiciară la care se vor putea adresa pe viitor pentru obținerea de informații privind stadiul cauzei, precum și datele de contact ale acesteia, dacă victima înțelege să depună o plângere;

k) în cazul în care victima își are reședința sau locuința permanentă pe teritoriul unui alt stat membru UE, informații privind posibilitatea de depunere a plângerii penale sau a cererii de acordare a compensației financiare din partea statului pe teritoriul statului respectiv, precum și faptul că există posibilitatea, conform legislației privind cooperarea judiciară internațională, ca aceasta să fie audiată de autoritățile judiciare române fără a fi prezentă pe teritoriul României.

- Dreptul victimei de a fi îndrumată către Serviciul pentru Sprijinirea Victimelor Infracțiunilor, respectiv compartimentele și furnizorii specializați de servicii sociale pentru a se determina care sunt măsurile de sprijin și protecție de care aceasta poate beneficia;

- Dreptul victimei de a beneficia de o evaluare efectuată în cel mai scurt timp de la momentul identificării;

- Dreptul victimei de a fi tratată cu respect, cu profesionalism și de a fi informată într-un limbaj simplu și accesibil;

- Dreptul victimei de a beneficia de sprijin și protecție individualizate și în mod gratuit. Acest drept se referă la :

a) informare privind drepturile victimei;

b) consiliere psihologică, consiliere cu privire la riscurile de victimizare secundară și repetată sau de intimidare și răzbunare;

c) consiliere privind aspectele financiare și practice subsecvente infracțiunii;

d) servicii de inserție / reinserție socială;

e) sprijin emoțional și social în scopul reintegrării sociale;

f) informații și consiliere cu privire la rolul victimei în cadrul procedurilor penale, inclusiv pregătirea pentru participarea la proces.

g) asistența juridică gratuită a victimelor unor infracțiuni ori asistența juridică a persoanei vătămate;

h) îndrumarea victimei către alte servicii specializate, atunci când este cazul: servicii sociale, serviciile medicale, servicii de ocupare, de educație sau alte servicii de interes general acordate în condițiile legii.

- Dreptul de a nu fi expusă victimizării secundare, discriminării și încălcării demnității umane;
- Dreptul la respectarea siguranței personale a victimei;
- Dreptul victimei de a participa în procesul de luare a deciziilor / măsurilor care o vizează;
- Dreptul victimei la păstrarea confidențialității asupra datelor personale și informațiilor referitoare la viața privată și situația de dificultate în care se află;
- Dreptul victimei la compensație financiară acordată de stat.

Din comparația chiar și sumară a celor două cataloage de drepturi rezultă deosebiri radicale dintre victimă și persoana vătămată în sensul că drepturile victimei sunt subordonate scopului atenuării efectelor negative ale infracțiunii și reparării prejudiciilor de orice tip, inclusiv de ordin psihic, suferite de către victimă ca urmare a comiterii infracțiunii, în timp ce drepturile persoanei vătămate sunt orientate spre valorificarea statutului său de subiect procesual.

Victima, multă vreme un actor mare într-o rol minor, a primit o atenție suplimentară sub influența Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității²¹. Actul european a obligat statele membre să realizeze transpunerea în dreptul național până la 16 noiembrie 2015. În România armonizarea cu dreptul unional s-a realizat relativ recent prin Legea nr. 97/2018²² și respectiv O.U.G. nr. 24/2019²³. După această infuzie legislativă, victima a dobândit un statut radical diferit de cel avut anterior, statut ce a devenit comparabil cu cele al persoanei vătămate.

Binomul persoană vătămată – parte civilă

Din cele de mai sus rezultă că dacă victima se decide să participe în procesul penal în calitate de persoană vătămată, ea dobândește prerogative pe latura penală a cauzei.

Însă, așa cum am anticipat, o îndelungată tradiție procesuală, asigură posibilitatea unei acțiuni civile exercitată în cadrul procesului penal având ca obiect tragerea la răspundere civilă delictuală a persoanelor responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale [art. 19 alin. (1) C. pr. pen.].

Exercitarea acțiunii civile în cadrul procesului penal se realizează de persoana vătămată sau de succesorii acesteia, care se constituie parte civilă împotriva inculpatului și, după caz, a părții responsabile civilmente [art. 19 alin. (2) C. pr. pen.]. Acest text este crucial pentru a înțelege că partea civilă nu poate fi decât persoana vătămată sau succesorii acesteia, iar nu direct victima. În consecință, victima nu poate să se constituie parte civilă, adică să decidă exercitarea unei acțiuni civile, dacă anterior nu a decis să participe la procesul penal pe latura penală a acestuia.

Această idee este confirmată de definiția părții civile, art. 84 alin. (1) C. pr. pen., conform căruia *persoana vătămată* care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal este parte în procesul penal și se numește parte civilă. Numai așa se explică, în privința drepturilor părții civile, trimiterea codului de procedură penală la art. 81 ce stipulează drepturile persoanei vătămate. În logica procesuală calitatea de parte civilă nu poate fi asumată decât de un subiect procesual (persoana vătămată), iar nu de victimă, ce nu are legitimare procesuală.

Cât timp, așa cum am arătat, dreptul victimei de a participa în proces nu este condiționat de vreo formalitate procesuală, ci operează în baza legii, nici solicitarea de despăgubiri nu este necesară. În egală măsură, victima poate solicita despăgubiri și să devină parte civilă, caz în care nu este înlăturat dreptul acestei persoane de a participa în calitate de persoană vătămată în aceeași cauză [art. 85 alin. (2) C. pr. pen.]. Cumulul de calități însă privește pe persoana vătămată, iar nu pe victimă. Această soluție

²¹ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L315 din 14 noiembrie 2012.

²² Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 376 din 2 mai 2018.

²³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 274 din 10 aprilie 2019, aprobată prin Legea nr. 209/2019.

legislativă pare să-și găsească rațiunea în caracterul principal al acțiunii penale, ca acțiune principală în procesul penal, în jurul căreia gravitează acțiunea civilă cu caracter accesoriu. Or, ar fi inadecvat ca victima, refuzând participarea pe latură penală, să poată accede direct la acțiunea civilă.

În doctrină²⁴ s-a formulat și opinia că referințele din art. 19 alin. (2) C. pr. pen. și art. 84 alin. (1) C. pr. pen. la persoana vătămată nu au drept consecință „inadmisibilitatea constituirii ca parte civilă a martorului-victimă care a încunoștințat anterior organele judiciare că nu dorește să participe în procesul penal, în condițiile art. 81 alin. (2) C. pr. pen.” și continuă același autor „con condiționarea constituirii ca parte civilă de deținerea calității procesuale de persoană vătămată la momentul constituirii ar fi absurdă, cu atât mai mult cu cât, după constituirea ca parte civilă, victima poate renunța oricând la calitatea de persoană vătămată în condițiile art. 81 alin. (2) C. pr. pen. Mai mult, în ipoteza în care, după renunțarea la calitatea de persoană vătămată, aceasta decedează, considerăm că succesorii acesteia se vor putea constitui părți civile, chiar dacă art. 19 alin. (2) C. pr. pen. arată că se pot constitui *succesorii persoanei vătămate*, iar la momentul decesului aceasta nu mai avea calitatea procesuală de persoană vătămată”.

Argumentele autorului nu ne conving în sensul de a împărtăși opinia arătată. Este adevărat că teoretic, după constituirea ca parte civilă, victima ar putea renunța la calitatea de persoană vătămată, dar în realitate o asemenea renunțare nu ar avea niciun efect procesual concret. În primul rând pentru că renunțarea la respectiva calitate este un artificiu de limbaj, în condițiile în care, în temeiul art. 81 alin. (2) C. pr. pen. victima renunță la a participa la proces. Or, prin menținerea calității de parte civilă, victima participă în proces, ceea ce înseamnă că de fapt renunțarea nu are nicio consecință, nefiind o veritabilă ipoteză de aplicare a textului legal în discuție. În al doilea rând, dacă victima a renunțat la calitatea de persoană vătămată, iar apoi decedează, apreciem că succesorii nu se vor putea constitui părți civile, ci vor trebui să se adreseze jurisdicției civile, printr-o cerere de chemare în judecată, conform art. 27 alin. (1) C. pr. pen. care dispune „dacă nu s-au constituit parte civilă în procesul penal, persoana vătămată sau succesorii acesteia pot introduce la instanța civilă acțiune pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune”. Este clar că, urmare a decesului, victima nu se mai poate constitui parte civilă, caz în care succesorii nu mai au decât calea acțiunii civile separate. În concret, consecința renunțării la calitatea de persoană vătămată are ca efect inadmisibilitatea constituirii ca părți civile a succesorilor în procesul penal pendinte.

Nu putem să nu amintim în acest context prevederile art. 150 C. pr. pen. din 1936 ce conțin o soluție mult mai elegantă la problema în discuție și anume „partea vătămată care a renunțat la orice fel de despăgubiri civile și pe orice cale, poate fi audiată ca martor”. Astfel, pentru a înlătura orice echivoc, în loc de renunțarea la calitatea de persoană vătămată ori de înștiințare cu privire la neparticiparea în proces, mai adecvat pare a fi o manifestare de voință expresă de renunțare la despăgubiri pe toate căile, ipoteză ce atrage fără dubiu inadmisibilitatea unei constituirii de parte civilă ulterioară. Aparent, ideea de renunțare la despăgubiri este valorificată și de codul actual, cu importanta mențiune că renunțarea o face partea civilă, iar nu persoana vătămată ca în codul din 1936. Temeiul celor două renunțări este radical diferit. În codul actual, renunțarea reprezintă efectul principiului disponibilității acțiunii civile, în timp ce în codul anterior, renunțarea reprezintă o abandonare procesuală ce permite victimei schimbarea de statut procesual, devenind martor.

În ipoteza în care victima formulează plângere penală și include în cuprinsul acesteia formula de constituire de parte civilă se impune a lămuri dacă această situație reprezintă o veritabilă participare pe latură civilă a victimei. Datorită caracterului accesoriu al acțiunii civile, simpla cerere de reparare a prejudiciului formulată în cadrul procesului penal nu echivalează cu o constituire de parte civilă. Este necesară punerea în mișcare a acțiunii penale pentru ca, odată cu existența acțiunii principale, să poată fi luată în considerare și o acțiune civilă. Până la declanșarea acțiunii penale, cererea de despăgubiri nu are caracter efectiv și nu poate fi soluționată. În aceste condiții, victima nu devine parte civilă, urmare a

---

²⁴ I. Borlan, *Considerații privind constituirea ca parte civilă în noul proces penal*, Penalmente relevant nr. 1/2016, p. 94, disponibil la adresa <http://www.revista.penalmente.ro/wp-content/uploads/2016/01/Ionut-Borlan-constituirea-ca-parte-civila-nr.-1-2016.pdf>

formulării cererii de despăgubire. Ulterior, dacă victima nu înțelege să participe la proces ca persoană vătămată, ci eventual doar ca martor, înseamnă că cererea de despăgubire inițială a fost formulată de o persoană fără legitimare procesuală și nu poate fi considerată ca reprezentând o constituire de parte civilă. Cu toate acestea, potrivit art. 25 alin. (3) C. pr. pen., instanța penală se pronunță, chiar dacă nu există constituire de parte civilă, cu privire la restabilirea situației anterioare comiterii infracțiunii. Ar trebui, deci, să acceptăm că dacă schimbarea situației a rezultat din comiterea infracțiunii, iar restabilirea este posibilă (art. 256 C. pr. pen.), atunci o formă de reparație civilă se poate dispune chiar și pentru victimă, fără ca aceasta să devină parte civilă. Această soluție este consecința art. 1386 alin. (1) C. civ. conform căruia repararea prejudiciului se face în natură, *prin restabilirea situației anterioare*, iar dacă aceasta nu este cu puțință ori dacă victima nu este interesată de reparația în natură, prin plata unei despăgubiri, stabilite prin acordul părților sau, în lipsă, prin hotărâre judecătorească.

Este deci clar faptul că victima poate beneficia de o reparație a prejudiciului, în absența constituirii de parte civilă, dar numai dacă modalitatea de reparare se face în natură. Pentru ipoteza reparației prin echivalent, victima trebuie să se constituie parte civilă, ceea ce nu este posibil fără să participe în cadrul procesului penal ca persoană vătămată. Prin urmare, aducerea acțiunii civile în procesul penal este condiționată de existența calității de subiect procesual principal.

Se impune a fi supuse analizei și dispozițiile art. 397 alin. (3) C. pr. pen. în temeiul cărora instanța, prin hotărâre, se pronunță și asupra restituirii lucrurilor și restabilirii situației anterioare, conform art. 255 și art. 256. Întrebarea vizează chestiunea dacă pe lângă restabilirea situației anterioare ca modalitate de reparare în natură a prejudiciului ar trebui adăugată în favoarea victimei și restituirea lucrului. În concret, dispozițiile art. 255 alin. (1) C. pr. pen. prevăd că, dacă se constată, la cerere sau din oficiu, că lucrurile ridicate de la suspect ori inculpat sau de la orice persoana care le-a primit spre a le păstra sunt proprietatea persoanei vătămate sau a altei persoane ori au fost luate pe nedrept din posesia sau deținerea acestora, dispune restituirea acestor lucruri. Primul indiciu relevant este că aplicarea art. 255 C. pr. pen. este pusă în relație cu o constatare ce poate surveni din oficiu, similar art. 25 alin. (3) C. pr. pen., unde instanța se pronunță *ex officio*. În opinia noastră, această situație este echivalentă cu o pronunțare în absența unei constituirii de parte civilă. Apoi, se cuvine a reține că tehnica legislativă a art. 255 alin. (1) C. pr. pen. este similară art. 25 alin. (3) C. pr. pen., în sensul că este imperativă („dispune”) spre a o diferenția de facultatea stipulată în cadrul art. 256 C. pr. pen. („poate lua măsuri”). În fine, un ultim argument ar fi acela că art. 255 alin. (1) C. pr. pen. se referă expres nu numai la proprietatea persoanei vătămate, ci și a altei persoane, ceea ce permite includerea în această categorie a victimei.

În concluzie, opinăm în sensul că instanța va dispune restituirea lucrului către victimă din oficiu, chiar dacă nu există constituire de parte civilă. În plus, omisiunea instanței de a se pronunța pe această chestiune este calificată de lege (art. 279 C. pr. pen.) ca fiind o omisiune vădită ce se poate repara fără o intervenție a unei instanțe superioare. Or, ce argument poate fi mai bun pentru caracterul imperativ al restituirii lucrului decât acela că este permisă modificarea de către instanță a propriei decizii, fapt principal inadmisibil față de împrejurarea că după pronunțare operează dezinvestirea instanței.

În contra acestei demonstrații ar sta art. 25 alin. (2) C. pr. pen. ce prevede că în ipoteza în care acțiunea civilă are ca obiect repararea prejudiciului material prin restituirea lucrului, iar aceasta este posibilă, instanța dispune ca lucrul să fie restituit părții civile. În doctrină²⁵, s-a apreciat că raportat la art. 397 alin. (3) C. pr. pen. repararea în natură a prejudiciului prin restituirea lucrului nu se mai poate realiza din oficiu, fără constituire de parte civilă, ci doar în urma unei acțiuni pornite și exercitate potrivit legii. Dacă persoana vătămată nu s-a constituit parte civilă și nu solicită restituirea lucrului, instanța nu va putea să dispună din oficiu această măsură, ci va proceda la confiscarea lucrului, în temeiul art. 112 alin. (1) lit. e) C. pen.

Textul art. 25 alin. (2) C. pr. pen. este aparent precis și nesusceptibil de interpretări. În realitate, așa cum a precizat doctrina²⁶, confuzia provine din faptul că restituirea lucrului nu reprezintă o componentă

---

²⁵ I. Păcurariu, *Exercitarea acțiunii civile din oficiu în procesul penal*, Universul Juridic, 22 decembrie 2015, disponibil la adresa <https://www.universuljuridic.ro/exercitarea-actiunii-civile-din-oficiu-in-procesul-penal/2/>.

²⁶ I. Kuglay în M. Udroui (coord.) *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2017, p. 152-153.

a laturii civile dependentă de constituirea de parte civilă, ci o soluție specifică laturii penale a cauzei, ca o modalitate de restabilirea a situației anterioare comiterii infracțiunii. Prin urmare, nu este necesară cuplarea deciziei de restituire a lucrului cu existența unei laturi civile și a unei acțiuni civile exercitabile în procesul penal. Pe de altă parte, argumentul confiscării speciale nu rezistă la o cercetare atentă, în condițiile în care neconstituirea de parte civilă în cadrul procesului penal nu poate conduce prin ea însăși la confiscare, cât timp subzistă posibilitatea formulării unei cereri de despăgubiri în fața instanței civile. Prin ipoteză, această posibilitate se exercită efectiv după rămânerea definitivă a hotărârii instanței penale.

În concluzie, considerentele expuse mai sus pledează pentru caracterul complex al problematicei tratate și pentru rămânerea în actualitate a acesteia, în pofida aparențelor.